

*В. М. Барановська,
доктор філософії в галузі економіки, декан стаціонарних форм навчання,
Українсько-арабський інститут міжнародних відносин та лінгвістики імені Аверроеса,
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

РОЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КРАЇНИ

Стаття розглядає роль економічної дипломатії у системі формування і регулювання зовнішньоекономічної діяльності країни.

Diplomacy is inalienable component of science and practice of international economic relations. Economic diplomacy — contemporary system inter-state regulation of the world economy.

*Ключові слова: дипломатія, економічна дипломатія, зовнішньоекономічна діяльність.
Key words: diplomacy, economic, diplomacy, external economic activity.*

ВСТУП

Сучасні тенденції міжнародних економічних відносин характеризуються стабільним розширенням економічних зв'язків, що виявляється передусім у збільшенні зовнішньоторговельного обороту країн світу. Після проголошення державного суверенітету в Україні розпочалося кардинальне реформування всіх сторін економічного й соціального життя. Одним з головних завдань, що поставили перед незалежною державою, було залучення до надбань сучасного світового цивілізаційного процесу. Тому перед Україною постало доленосне завдання — здійснити глибокі економічні, політичні та соціальні реформи і в такий спосіб утвердити новий соціально-економічний лад та інтегруватися в світове співтовариство. Залучення України до системи світогосподарських зв'язків після вступу 2008 року в СОТ підвищує значущість зовнішньоторговельних відносин на рівноправній і взаємовигідній основі. Розвиток зовнішньої торгівлі неминує супроводжується посиленням її впливу на всю економічну структуру національної економіки, вона все відчутніше визначає характер і темпи економічного зростання, процеси накопичення, інвестиційну активність, функціонування валютно-фінансової системи. Значення зовнішньоторговельних зв'язків полягає в тому, що вони дозволяють збалансувати економічний і соціальний розвиток країни, є ефективним засобом досягнення структурної збалансованості економіки. Багато країн зацікавлені в розвитку зовнішньоекономічних зв'язків внаслідок нерівномірності розміщення в світі факторів виробництва. Виходячи з ролі, яку відіграє зовнішня торгівля в економічному розвитку України, зростає важливість використання нових інструментів для підвищення ефективності торговельних зв'язків та формування конкурентоспроможного зовнішньоторговельного сектора України з використанням дипломатичних інструментів. Дипломатія є невід'ємною складовою науки і практики міжнародних

економічних відносин та світової економіки. Економічна дипломатія — це сучасна система міждержавного регулювання світової економіки. Нині у сфері зовнішньої торгівлі особливого значення набувають інструменти дипломатичного характеру, що спрямовані на обґрунтування господарських рішень, які забезпечують найбільш ефективний розвиток економіки. Перспективи економічного зростання нашої держави дедалі більшою мірою залежатимуть від її геополітичного становища та світового рейтингу на міжнародних ринках.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПУБЛІКАЦІЇ

З'ясуванню сутності економічної дипломатії та забезпеченню дипломатичної служби були присвячені роботи низки відомих вчених-економістів та політиків. Своїми напрацюваннями, зокрема, відомі Г. Каррон де ла Каррьер, Г. Кіссінджер, М. Лебедев, Г. Нікольсон, В. Нижник, В. Попов, О. Сагайдак, П. Сардачук, Дж. Фельтхем та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даного дослідження є аналіз місця економічної дипломатії у розвитку зовнішньоекономічної діяльності країни.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття "дипломатія" походить із Стародавнього Риму, де "дипломатами" спочатку називали осіб, які мали диплом — рекомендаційну або вірчу грамоту, що видавалася сенатом офіційним посланникам, яких направляли у провінції імперії чи за кордон.

Класичне визначення дипломатії міститься в "Оксфордському словнику англійської мови" [2]: "дипломатія — це здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів; сукупність засобів, які використовують посланники й посланники з метою забезпечення переговорного процесу; праця або мистецтво дипломата". Англійський

дипломат Е. Сатоу уточнює: дипломатія — це "застосування розуму і такту з метою розвитку офіційних відносин між урядами незалежних держав".

Таким чином, дипломатія безпосередньо належить до сфери зовнішньої політики і за своєю сутністю є одним із головних і найбільш ефективних засобів її здійснення. Дипломатія — це діяльність щодо ведення переговорів, підписання міжнародних угод, вивчення основних тенденцій та перспектив розвитку як регіональних, так і глобальних міжнародних відносин.

Дипломатія є надзвичайно кодифікованою і формалізованою діяльністю, що здійснюється на підставі Віденської конвенції про дипломатичні відносини 1961 року.

Функції дипломатії [3]:

- представництво;
- дипломатичне спілкування і листування (комунікація);
- проведення переговорів;
- здобуття інформації;
- розробка рекомендацій.

Методи і засоби дипломатії [5]:

- офіційні й інші візити та переговори на вищому (саміти) і високому рівні;
- дипломатичні конгреси, конференції, наради і зустрічі;
- підготовка двосторонніх і багатосторонніх міжнародних договорів та інших дипломатичних документів;
- участь у роботі міжнародних організацій та їх органів;
- повсякденне представництво держави за кордоном, здійснюване її посольствами і місіями;
- дипломатичне листування;
- публікація дипломатичних документів;
- висвітлення в пресі позиції уряду з тих чи інших міжнародних питань.

Безпека, підтримка миру й міжнародне політичне співробітництво становлять вищі цілі роботи дипломатів. Їхня діяльність будується на розумінні політичних сил, на дружбі, на примноженні кількості однодумців.

Інститут дипломатії з економічними цілями зародився відносно недавно і утвердився у другій половині ХХ століття. Він являє собою отримані економічні результати засобами дипломатії, незалежно від того, застосовує вона чи ні економічні важелі для їх досягнення.

Спроби визначення економічної дипломатії як терміна нині робляться багатьма закордонними дослідниками і за різними аспектами практичної дипломатії. Серед них є й такі, де економічна дипломатія вважається науковим напрямом, який вивчає комплекс торговельно-економічних відносин і дипломатії, а також інших факторів, які взаємодіють між собою та мають значний вплив на зовнішньоекономічну політику держави. Економічну дипломатію не можна розглядати лише у вимірі використання економічних механізмів та інструментів у міжнародних відносинах. Поступки чи санкції, використання більш вигідних економічних позицій є лише засобами тиску і є аналогами демонстрації військової сили, а особливо в умовах, коли мета акції знаходиться в політичному вимірі відносин. Ці можливості проявляються в міждержавних відносинах в умовах уникнення протистояння військового характеру. Дипломатія стає механізмом здійснення зовнішньої політики державною владою засобом вигідного використання інформації й переговорів з опорою на представників за кордоном.

Становлення економічної дипломатії певний час йшло в контексті світової економіки, економічної теорії та динаміки попиту на торговельне представництво, маркетингового позиціонування підприємницьких інте-

ресів за кордоном та у руслі державної економічної та політичної безпеки. Необхідно визнати, що в науковій літературі ще не склалося чіткого й повноцінного визначення чи формулювання поняття "економічна дипломатія", тому її трактування є надзвичайно широким.

Економічна дипломатія безпосередньо належить до сфери зовнішньоекономічної діяльності і за своєю суттю є одним із головних і найбільш ефективних засобів її здійснення.

Економічна дипломатія нині — це найважливіший важіль зміцнення міжнародної конкурентоспроможності країни, отримання конкурентних переваг на світовому ринку. Тому останнім часом найбільшого розповсюдження набули активні форми економічної дипломатії, до складу яких входять політико-дипломатична підтримка та лобювання вітчизняного експорту (тенденції новопротекціонізму)¹, численні взаємопов'язані заходи, спрямовані на поліпшення умов доступу національних компаній на зарубіжні ринки (насамперед, торгово-політичні заходи), використання багатосторонніх і регіональних організацій для просування власних інтересів, цілеспрямований вплив на партнерів із застосуванням фінансових, ресурсних та інших засобів здійснення тиску. Тобто посилюється роль державного регулювання у сфері зовнішньої торгівлі.

Зростання ролі економічної дипломатії в сучасній системі зовнішньоекономічної діяльності сприяють багато конкретних факторів [4]. Зазначимо найголовніші [2].

1. Процеси інтернаціоналізації й посилення взаємозалежності світової економічної системи, які йдуть у двох площинах — глобальна і регіональна інтеграція.

2. Стрімке розширення зони ринкового господарства, лібералізація національних економік й їхня взаємодія за посередництвом торгівлі й міжнародних інвестицій. Все більше число суб'єктів світової економіки — транснаціональних корпорацій, банків, інвестиційних груп — впливають на світову політику, міжнародні відносини. Масштабна залежність економік нових незалежних держав від світових ринків, інвестицій, технологій змушує їх регулювати свої позиції щодо політичних і військових проблем міжнародного життя.

3. Глобалізація у світовому господарстві посилює роль економічної дипломатії, сполучаючи процес поглиблення інтернаціоналізації продуктивних сил й одночасне прагнення транснаціональних корпорацій підкорити цей процес своїм цілям. Все це підвищує роль економічної дипломатії, тому що вона сприяє розвитку інтернаціоналізації в інтересах всіх країн і разом з тим протидіє прагненням тих, хто хотів би монополізувати переваги глобалізації.

4. Впровадження прогресивних методів керування, енергозберігаючих і нових технологій. Іноземні інвестиції забезпечують розвиток співробітництва між країнами й міжнародними організаціями. Це зменшує тенденцію до закритості й автаркії (самозабезпечення) економік країн. Зовнішня відкритість стає нормою.

5. Просування інновацій в економіку держави й зовнішня відкритість сприяють створенню позитивного іміджу країни, а це спричиняє залучення в країну іноземного туризму, що теж є вирішальним чинником економічного росту й залучення іноземних інвестицій.

Серед конкретних завдань, які постають перед економічною дипломатією у сфері зовнішньоекономічної діяльності України, найважливішими і найпріоритетнішими є:

— диверсифікація форм і напрямів участі України в сучасному міжнародному поділі праці;

— посилення позицій вітчизняних товаровиробників у динамічних та найбільш перспективних сегментах світового ринку товарів, послуг, капіталу і робочої сили шляхом дипломатичного супроводження і підтримки;

¹ http://sd.org.ua/style/logo_prn.gif

— забезпечення ефективного гео економічного і торгово-політичного позиціонування України в системі зовнішньоторговельних зв'язків засобами економічної дипломатії;

— використання механізмів двосторонньої та багатосторонньої співпраці для поліпшення умов доступу вітчизняних (українських) товарів, послуг, капіталу і робочої сили за допомогою недержавної підтримки в особі торгово-промислових палат, які вже давно виконують представницьку функцію.

Негативним чинником для економічної дипломатії України з часів її незалежності стала необхідність створення власної мережі торговельних представництв за кордоном в період, коли економіка країни фактично перебувала у стані колапсу, що призвело до втрати позицій українських компаній на багатьох важливих ринках. Демократизація економічної дипломатії за роки трансформації (лібералізації) торговельних відносин, тобто залучення у зовнішньоторговельну діяльність широкого кола міністерств і відомств, інших державних та недержавних структур, не була достатньою мірою підкріплена створенням механізмів координації зовнішньоторговельної політики і економічної дипломатії, що й досі перешкоджає оперативному та якісному вирішенню проблем, які латентно виникають у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Авторка цієї статті вже раніше аналізувала роль і місце торговельних представництв як колишнього СРСР, так і незалежної України у зовнішньоекономічній діяльності країни (див. розділ 13 "Торгпредства" // Зовнішньоекономічний менеджмент / За ред. д.е.н., проф. І.І. Дахна. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 568 с.).

Для поліпшення поточної ситуації у сфері зовнішньоекономічної діяльності України, зокрема, у сфері зовнішньої торгівлі, серед першочергових заходів слід втілювати наступні:

— розробити наступально-адаптивну зовнішньоторговельну стратегію (і програму дій) з формуванням відповідних цілей, завдань і пріоритетів зовнішньоторговельної політики України;

— посилити адміністративно-організаційний механізм кадрового забезпечення функцій зовнішньоекономічної політики, що пов'язані із захистом та активним просуванням національних зовнішньоторговельних інтересів;

— удосконалити та впроваджувати новітні інструменти політико-адміністративного лобювання національних комерційних ініціатив за кордоном із залученням посольств, консульств і системи торгово-промислових палат;

— посилити міжвідомчу координацію зовнішньоторговельної діяльності суб'єктів національної економіки за кордоном з урахуванням пріоритетів зовнішньої та внутрішньої торговельної політики, спираючись на пріоритети парето-спроможності;

— залучити парламентські та громадські структури до здійснення зовнішньоторговельної політики та економічної дипломатії і забезпечити їх участь у роботі неурядових організацій, представництв міжнародних багатосторонніх і регіональних інститутів;

— створити та використовувати надалі ефективні механізми взаємодії державного апарату та бізнесових структур для реалізації цілей та завдань зовнішньоторговельної політики.

Першочерговим завданням на сучасному етапі для України є розбудова ефективної системи просування національних інтересів на глобальному ринку товарів і послуг. Найважливішими її елементами слід визначити наступні [1]:

— політико-адміністративне лобювання;

— угоди із зарубіжними партнерами щодо привілеїв у форматі угод про зони вільної торгівлі тощо, зокрема з ЄС;

— створення ефективних зон квазі-інтеграційного співробітництва за різними векторами (ЄС, СНД, ГУАМ, ЄЕП, Митний союз тощо);

— цілеспрямоване використання членства у багатосторонніх утвореннях задля вирішення проблем вітчизняної економіки;

— сприяння посиленню національної комерційної присутності на зовнішніх ринках шляхом запровадження інструментів зовнішньої торгівлі;

— впровадження заходів з обмеження негативних наслідків конкуренції на зовнішніх ринках;

— здійснення ефективної енергетичної дипломатії щодо диверсифікації джерел енергопостачання;

— використання переваг членства у СОТ.

Підсумовуючи зазначене вище, слід відзначити, що на практиці ефективність дипломатичного механізму забезпечення зовнішньоекономічних трансакцій дуже важко відокремити від впливу таких загальнодержавних механізмів, як фіскальний (бюджетно-солідарний), фінансово-кредитний (розподільчий), правовий (легітимно-інструментальний), інституціональний та організаційно-правовий. Дипломатичні інструменти забезпечують ефективність певних зовнішньоторговельних, у т.ч. інтеграційних стратегем, засобами інституціональних інструментів, директивами, протоколами, угодами, домовленостями тощо і несуть у собі найбільш персоналізовані ознаки, що пов'язані з майстерністю і фаховістю дипломатів.

Для успішного просування товарів та послуг України на міжнародні ринки та формування конкурентоспроможної зовнішньої торгівлі, необхідне суттєве коригування зовнішньоторговельної політики, яка органічно поєднувалася б з вигідними для України напрямками структурних трансформацій в економіці, використанням дипломатичних інструментів для більш ефективної діяльності нашої держави на зовнішніх ринках, нарощуванням зусиль в найперспективніших секторах національної економіки, створенням конкурентоспроможних підприємств, диверсифікацією географічної структури зовнішньої торгівлі та мінімізацією критичної залежності від окремих держав (ринків), відповідно посилюючи економічну безпеку України. За відсутності цих заходів будь-які інші будуть неефективними.

Відповідно до Указу Президента України В.Ф. Януковича "Про деякі питання представництв економічних інтересів України за кордоном" від 8 квітня 2010 р. № 522/2010 у складі закордонних дипломатичних представництв України були утворені відділи з економічних питань.

На наш погляд, здається доцільним, щоб, наприклад, у газеті "Урядовий кур'єр" існувала постійна рубрика, яка і містила консультації і поради керівників відділів з економічних питань вітчизняних закордонних дипломатичних представництв та інших фахівців у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Література:

1. Дікарєв О.І., Барановська В.М. Дипломатичний інструментарій в міжнародному маркетинговому середовищі ринку паливно-енергетичних ресурсів: монографія. — К.: Освіта України, 2011. — 491 с.

2. Каррон де ла Каррьер Экономическая дипломатия. Дипломат и рынок: пер. с фр. — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2003. — 296 с.

3. Лихачев А.Е. Экономическая дипломатия России. Новые вызовы и возможности в условиях глобализации. — М.: ЗАО "Издательство "Экономика", 2006. — 461 с.

4. Нижник В.М. Економічна дипломатія та економічна безпека України: навчальний посібник / Хмельницький національний університет. — Хмельницький, — 2007. — 299 с.

5. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України: підручник. — К.: КНЕУ, 2003. — 948 с.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2011 р.